

ПОШУКИ ГЛОБАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ (ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ)

Розглянуто потенціал соціальної філософії як пояснювального засобу для процесів пошуку глобальної справедливості. Визначено, що дослідження глобальної справедливості задає не лише концептуальну рамку для осмислення локальної проблематики справедливості, але уможливає успішне практичне розв'язання цієї проблематики, оскільки глобальна справедливість у сучасному суспільстві набуває більшої дієвості, ніж локальна справедливість. Прикладом цього може слугувати підтримка України провідними демократіями світу у її протистоянні збройній агресії російської федерації, яка переважає Україну за економічними, військовими та інформаційними ресурсами. Полікультурність сучасних суспільств розглянуто як результат інтенсифікації міжнародної соціальної комунікації. Виявлено сутнісний взаємозв'язок між інституційною та соціокультурною складовими соціальної комунікації: соціокультурні зміни набувають свого інституційного закріплення, а також нерідко виявляються результатом інституційних перетворень. Глобальна справедливість розглянута не лише як діяльність у відповідності до певних соціальних норм, але і як утвердження певних соціальних цінностей. Суб'єктом глобальної справедливості можна розглядати необмежену комунікативну спільноту, однак такий підхід потребує врахування низки теоретичних і практичних застережень. Конкретні форми універсалізації соціальних цінностей розглянуто як такі, що досягаються завдяки процедурі генералізації партикулярних цінностей локальних соціальних спільнот. Як приклад такої генералізації розглянуто завдання формування національної ідентичності. Формування кожної соціальної спільноти запропоновано аналізувати у єдності процесів горизонтальної та вертикальної соціальної інтеграції.

Ключові слова: *глобальна справедливість, полікультурне суспільство, мультикультуралізм, соціальні цінності, соціальні норми, універсалізм, партикуляризм, соціальні спільноти, національна ідентичність.*

Глобальна справедливість набула для України сьогодні більш ніж відчутних рис – весь цивілізований світ підтримує Україну у її протистоянні неспровокованій повномасштабній воєнній агресії російської федерації проти України. Попри численні політичні, економічні, правові та культурні розбіжності між провідними країнами світу (що викликає спорадично певні неузгодженості у діях та потребу у їхній додатковій координації), вони спроміглися дійти стійкого спільного знаменника у неприйнятті сучасного російського політичного режиму і одностайного засудження його злочинів. Більш явного виразу глобальна справедливість набуде на суді міжнародного трибуналу щодо численних військових злочинів росіян. Однак, глобальна справедливість має бути зрозумілою всім і кожному у світі для упередження і унеможливлення рецидивів воєнних злочинів, подібних нинішньому російському, у майбутньому. На перший погляд, не глобальні, а саме локальні проблеми визначення справедливості покликана вирішувати теорія мультикультуралізму. Однак, у цій статті буде здійснено спробу показати значущість філософії мультикультуралізму для встановлення теорії і практики глобальної справедливості.

Соціальна філософія як методологія вивчення полікультурного суспільства

Методологічний потенціал соціальної філософії дозволяє звести разом як частину її власного предмету дослідження ту проблематику, яку у сучасній науці розділили між собою філософія культури, культурологія, та численні культурні студії, які претендують на самодостатність, рівну науковій – крос-культурні, постколоніальні, гендерні тощо студії. Самі ці науки, студії та окремі напрями наукових досліджень демонструють переважно

тенденцію до дивергенції, що деякі автори сприймають як цілком виправдану дослідницьку позицію в умовах постмодерного суспільства. Таку дивергенцію намагаються компенсувати міждисциплінарністю та трансдисциплінарністю, які мають свої переваги, однак не як базова методологія дослідження. Адже як би вправно постмодерн не оперував з стилізацією методологій, жодне суспільство не може обходитися без притомної чіткої методології пізнання, якщо не сприймає як норму перспективу суспільної дезінтеграції та культурного декадансу. З іншого боку, нам видається, що хибною є як характеристика постмодерного суспільства як мозаїчного за своєю структурою, так і резигнація у справі теоретичного синтезу та концептуалізації результатів дослідження полікультурного суспільства.

Соціальна комунікація за доби глобалізації непомітно, але необоротно перейшла у стадію, коли вона все більше визначається своїм міжнародним контекстом. Цей контекст спочатку сприймався як один із проявів полікультурності сучасного суспільства, однак при уважному дослідженні питання з'являється все більше аргументів на користь того, що міжнародна комунікація являє собою не стільки контекст, який можна враховувати чи не брати до уваги, скільки конститутивну ознаку будь-яких соціальних явищ і процесів – в тому числі й конститутивну щодо полікультурності. Міжнародна комунікація все більшою мірою визначає не лише механізми реалізації, умови здійснення будь-якої іншої соціальної комунікації, але поступово починає визначати все більше сутнісних характеристик будь-якої соціальної комунікації. З цієї точки зору філософський аналіз ціннісно-нормативних засад міжнародної комунікації дає змогу поглибити знання щодо цінностей та норм комунікації на усіх інших рівнях.

Слід розрізнити інституційну та соціокультурну детермінанти здійснення соціальної комунікації. Як правило, інституційні детермінанти аналізуються окремими соціальними науками, такими як правові, політичні науки тощо, а також економікою і соціологією. Загальний розгляд інституційних детермінант соціальної комунікації має здійснювати соціальна філософія, що й реалізується останнім часом переважно завдяки аналізу глобальних соціальних інститутів або їхньої взаємодії з більш традиційними або більш локальними інституціями. Соціокультурну ж детермінанту, як правило, аналізують науки гуманітарні, причому останнім часом переважно в руслі філософської парадигми мультикультуралізму, яка по-своєму доповнює теорію глобальних інститутів. Якщо поставити перед собою завдання дослідження міжнародних норм здійснення соціальної комунікації, тоді слід рахуватися з тим, що воно знаходиться на стику двох предметних сфер – інституційної і соціокультурної, на стику соціальних і гуманітарних наук. Втім, найважливіші питання дослідження сучасної соціальної комунікації якраз і виходять неминуче на рівень функціонування міжнародних норм – це питання соціальної справедливості як глобальної, а також проблема зміни засад утвердження локальної соціальної ідентичності (передусім, національної) за доби глобалізації.

Філософська рецепція генералізації питань справедливості

Універсальні питання справедливості у глобальному контексті набувають конкретики і практичності – від їхньої концептуалізації до реальних наслідків застосування її результатів проходить все коротший час, причому вже одне покоління може пережити декілька таких концептуалізацій. Таким чином, відповіді на класичні питання щодо соціальної справедливості набувають конкретики не всупереч універсальній постановці питання, а саме завдяки їй – глобальний контекст входить у саме ядро постановки і вирішення питань соціальної справедливості, причому до такої міри, коли забезпечення справедливості все частіше стає неможливим без глобальної підтримки (досить звернутися до сучасних питань української державності). Отже, від глобального контексту вирішення проблем соціальної справедливості сучасне суспільство перейшло до глобальної справедливості як найбільш послідовної і гарантованої з-поміж усіх інших видів справедливості. До певної міри партикулярне як незалежне від універсального взагалі

зникає або відходить на другий план – з іншого ж боку саме те, що раніше називали партикулярним, переосмислюється нині як джерело і підстава (причому найбільш значуща) універсальності, зокрема у випадках спрямування до утворення універсальної позиції як позиції генералізованих партикулярних рішень. Мотивація до прийняття таких рішень може бути доволі специфічною і партикулярною, однак це не перешкоджає тому, щоби їхній сумарний результат виявився у високому ступені генералізованим – як наприклад, у рішеннях ООН чи ОБСЄ, ЮНЕСКО чи іншої міжнародної організації. При цьому нормативні рішення як втілення глобальної справедливості мають прозоро і зрозуміло спиратися на ціннісні засади такої глобальної справедливості, які генералізовано з партикулярних цінностей локальних соціальних спільнот.

Аналіз проблематики співвідношення таких характеристик соціальних явищ як «універсальне/партикулярне» потребує, передусім, залучення праць класиків саме сучасного інституційного підходу, починаючи від робіт Шмоеля Ейзенштадта [Eisenstadt, 1978] і Баррінгтона Мура молодшого (автора праці «Несправедливість» [Moore, 1978]) до Роберта Патнема [Патнем та ін., 2001], Дугласа Норта [Норт, 2000] і Нікласа Лумана [Luhmann, 1975]. Врешті-решт, сама постановка питання щодо контрверзи «універсальнізм-партикуляризм» у її класичному вигляді була запропонована Толкотом Парсонсом у його аналізі типових змінних, які характеризують ціннісні орієнтації дії [Parsons, 1937]. Хоча Парсонса сприймають передусім як автора теорії соціальних систем, у її рамках він розробляв також важливі положення інституційного аналізу суспільства. Звернення до праць згаданих дослідників створює методологічне підґрунтя, щоби чіткіше простежувати зв'язки виявлених ним важливих нормативістських характеристик глобальної справедливості з функціональними характеристиками реальних соціальних інститутів та інституційних структур – у тому числі й глобальних.

Інша пара категорій сучасної соціальної філософії, яка уможлиблює аналіз глобальних процесів загалом і тем міжнародної комунікації та глобальної справедливості зокрема, є пара «соціальні інтеграції/системні інтеграції». Класичного звучання термін «соціальна інтеграція» набуває саме у парі з терміном «системні інтеграції», хоча вперше поняття соціальної інтеграції починає розробляти ще Герберт Спенсер [Spencer, 1851]. Нерозрізнення або нечітке теоретичне розрізнення у нефілософських дослідженнях цих двох видів інтеграції у суспільстві призводить нерідко до змішування проблематики соціальних інтеграцій з проблематикою інтеграцій системних – коли на перші покладаються функції останніх або навпаки. Такий підхід врешті-решт призводить до деяких непорозумінь у теорії або окремих випадків соціальних дисфункцій на практиці. Класичне розрізнення соціальних та системних інтеграцій запропонував свого часу Девід Локвуд у своїй спеціальній статті [Lockwood, 1964], присвяченій критиці теорії соціальних систем Толкота Парсонса. Саме цю позицію розвиває пізніше, зокрема, Юрген Габермас у протиставленні соціальних систем життєвому світу як втіленню соціальних інтеграцій у своїй теорії комунікативної дії [Габермас, 2010].

Спираючись на теорію комунікативної дії, можна конкретизувати процедуру досягнення консенсусу в результаті здійснення аргументативного дискурсу за рахунок ширшого розгляду проблеми засобів досягнення такого консенсусу. Так, видається виправданим протиставлення Габермасом досягнення консенсусу за рахунок компромісів як менш стійкого досягненню консенсусу за рахунок створення нових спільних цінностей [Габермас, 2000]. Компроміси, навіть обоюдопільні, означають поступки сторін, тобто їхній відступ від вихідних засадничих принципів, що завжди залишатиме підстави для реваншу і відходу від досягнутого консенсусу. Тоді як творення нових цінностей в ході дискурсу відкриває цілком новий рівень комунікації між сторонами, коли старі позиції нібито «перекриваються», охоплюються новими, які більш повно враховують нові реалії комунікації. Причому спільно досягнуті, вони починають нову спільну історію конструктивної, а не конфліктної взаємодії.

Втім, претензії на універсалізм, які висуває Габермас при розгляді проблем соціальної комунікації загалом і тематики нормативності у раціональному дискурсі зокрема, потребують корективів.

Слід чітко вказати, коли дотримання нібито «універсальних» необхідних умов та принципів раціонального дискурсу не є достатнім для розв'язання конфлікту – наприклад, за умови невисокого (недостатнього) рівня компетентності (або обізнаності) учасників такого дискурсу, або у ситуаціях, коли досягнення позитивного результату у дискурсі, тобто на рівні комунікативної раціональності не призводить до відповідного позитивного прагматичного результату у інструментальній соціальній взаємодії. Наприклад, рамкові рішення щодо глобальної справедливості приймаються учасниками конфлікту на теоретичному рівні, а на практичному вони керуються все тими ж партикуляристськими інтересами, які виходять за межі «дозволеного» глобальною справедливістю. При цьому різні суб'єкти політичної, економічної тощо діяльності вважають, що вони насправді не порушують глобальну справедливість, але більш точно її застосовують, аніж їхні опоненти – тобто насправді йдеться нібито про конфлікт інтерпретацій, а не про порушення справедливості.

Соціальні спільноти як об'єкт та суб'єкт глобальної справедливості

Концепт глобальної справедливості можна розуміти не як суто правовий феномен, але також і як феномен моральний, політичний, економічний, соціально-стратифікаційний, культурний тощо. Таке широке тлумачення глобальної справедливості у теорії комунікативної дії своїм неминучим наслідком не лише явні переваги порівняно з її вузьким тлумаченням (наприклад, суто моральним, суто правовим, суто політичним, суто економічним, суто соціально-стратифікаційним, суто культурним), але й не відразу помітні ризики і незворотні втрати. Передусім, йдеться про ризики підміни одного типу справедливості іншим – економічної політичною, соціально-стратифікаційною правовою, моральною культурною тощо. Це справедливо не лише щодо глобальної справедливості, але й справедливості як такої або будь-якого іншого різновиду справедливості – однак ми висловлюємо зауваження саме щодо концепту глобальної справедливості, який є регулятивним для усіх інших сучасних соціогуманітарних досліджень. Крім того, неминучою втратою стає змістова, ціннісна розмитість широкого тлумачення справедливості – вона все більше відповідає критеріям формальної раціональності, і все менше ціннісної, матеріальної. Принципово небезпеку такої тенденції окреслили ще Георг Зіммель та Макс Вебер – перший у феномені проститування суспільних відносин [Вебер, 2012], другий – у ефекті парадоксу раціоналізації [Зіммель, 2010]. Суть питання полягає у тому, що глобальна справедливість – це нічия справедливість. У цьому її сила, але у цьому ж і її слабкість: сама по собі вона є тим слабшою мотиваційно, чим сильнішою за своєю чистотою, «правильністю».

Якщо вважати суб'єктом глобальної справедливості необмежену комунікативну спільноту, тоді слід враховувати, що цінності цієї спільноти видаються надто формально і абстрактно визначеними, для того, щоб змістовно обґрунтувати відповіді на питання глобальної справедливості. Швидше необмежена комунікативна спільнота є тією універсальною моделлю, яку повинна приймати на себе будь-яка реальна локальна комунікативна спільнота, якщо вона вступає у дискурс щодо питань справедливості, у тому числі й справедливості глобальної.

Проблема єдності спільноти визначалася вихідною ще для Геракліта (який закликав триматися за закони міцніше, ніж за стіни міста) і Платона, який присвятив їй свої найбільші за обсягом і систематичністю твори («Держава», «Закони»). Дослідники первісних суспільств Еміль Дюркгайм [Дюркгайм, 2002] та Броніслав Маліновський [Malinowski, 1948] вважали проблему збереження та відновлення інтеграції групи наріжним завданням кожної спільноти, починаючи з найменшої і завершуючи глобальною. Таким

чином, класики філософської думки визнавали амбівалентність і певну взаємопов'язаність соціальних інтеграції та диференціації.

Водночас, для кожного суспільства важлива не інтеграція сама по собі, а її засади. Дещо не приймається однією спільнотою у якості таких засад взагалі, хоча виконує таку функцію у інших спільнотах, дещо стає такою засадою лише згодом, а дещо втрачає свою інтегруючу силу. Тому спільноти використовують також силу дезінтеграції щодо чужого, віджилого і неприйняттого – як певну захисну, імунну реакцію, застосовуючи механізми виключення. В цілому, це цілком природне і потрібне культурне явище. Однак, інколи таке виключення набуває крайніх форм скасування іншої культури, а у зовсім деструктивних варіантах виникає спеціальна культура скасування [Petrović, 2021]. Така культура є культурою нищення іншої культури – і не так уже важливо, чи є для цього справедливі підстави чи немає. Адже нищення культури культивується, відповідні навички формуються і зміцнюються, а до чого вони будуть застосовані у ближчому майбутньому є питанням відкритим: вогонь може легко вийти з-під контролю і почати нищити усе, до чого дотягнеться. Дезінтеграція, спрямована назовні, легко може обернутися дезінтеграцією, спрямованою всередину певної спільноти. Мова ненависті і ворожнечі, на кого би вона не була спрямована, робить людину і спільноту налаштованими ненависно і вороже. Тому, неминуче, навіть дозована, керована і спрямована культурна дезінтеграція стає свідченням слабкості спільноти, втратою нею внутрішнього стрижня організації.

Перед тим, як уточнити засади інтеграції спільноти локальної з урахуванням глобальних інтеграційних процесів, слід звернути увагу на деякі типові похибки сучасних науковців при вивченні теми інтеграції/дезінтеграції. Не всі вертикальні диференціації у суспільстві (зокрема ієрархічні чи владні) є результатом інтегрованих соціальних процесів, тобто не всі вони штучно і вимушено створені на системних засадах, а з іншого боку, не всі горизонтальні диференціації у суспільстві є результатом соціальних інтеграцій, які відбуваються вільно і невимушено. До такого спрощеного поділу схилилися, очевидно, Девід Локвуд [Lockwood, 1964] і Юрген Габермас [Габермас, 2010], але визнати його задовільним видається передчасним і проблематичним. Зокрема, альтернативну позицію доволі популярно виклав британський дослідник Ніл Фергюсон, який простежує наскрізні мережеві зв'язки у суспільстві з давніх часів, а також тісно взаємопов'язаність вертикальних та горизонтальних соціальних зв'язків у своїй праці «Площі та вежі» [Фергюсон, 2018]. На нашу думку, кожен із цих різновидів диференціації – як вертикальна, так і горизонтальна, – мають власну внутрішню детермінацію, яка може реалізовуватися у одних випадках самостійно, а у інших – із додаванням зовнішніх чинників. Тоді інтеграційні процеси у сучасному суспільстві, як, до речі, і у попередніх, слід розглядати як органічне доповнення вертикальної та горизонтальної диференціації, наприклад – взаємодоповнення ієрархічних і мережевих структур.

Творення національної ідентичності як генералізація цінностей локальних соціальних спільнот

Яскраво простежуються ці та інші тенденції взаємозв'язку різних видів соціальних інтеграції та диференціації на прикладі здобуття національних ідентичностей. Якщо на першому етапі їхнього формування така ідентичність однозначно базувалася на етнічному матеріалі титульної нації, а суспільства, які ще донедавна були традиційними, зберігали, значною мірою, свою культурну однорідність, то вже перші модернізаційні зміни починають процеси суспільної диференціації [Парсонс, 2011]. Суспільства, у тому числі й національні держави, стають все більш культурно розмаїтими, що частково зумовлене також поглибленням диференціації між різними соціальними системами. Процеси глобалізації вивели на поверхню ці глибинні тенденції, які сформувалися ще у добу великих географічних відкриттів. Втім, такий відхід від моноетнічного традиційного суспільства не означає занепад і відмирання етнічної основи культури – її лише доповнюють модерні культури, такі як корпоративні, політичні, гендерні тощо. У цьому

контексті варто зауважити, що розгляд етнокультурної національної ідентичності як динамічної, такої, що переживає постійні трансформації, видається цілком виправданим і коректним. Для теорії національної ідентичності сьогодні повинна брати як центральну для себе проблему формування ядра національного суспільства на основі множинних етнічних культур.

Для України це означає нагальну потребу у розробці системно обґрунтованої концепції визначення шляхів утвердження національної ідентичності громадян України за умов полікультурності сучасного вітчизняного суспільства. Метою соціальної філософії має стати методологічне забезпечення виявлення соціальними та гуманітарними науками системних засад утвердження національної ідентичності громадян України, які сприятимуть розвитку етнічної, політичної, правової, релігійної, економічної тощо культур вітчизняного суспільства у їхній множинності, взаємодоповнюваності та спільній орієнтації на зміцнення української держави.

Для окреслення загальних умов досягнення цієї мети слід звернути увагу, передусім, на такі сюжети. Варто було б окремо зупинитися на розгляді з позицій філософії комунітаризму питання щодо специфіки етнічних спільнот як таких, які утворюють сучасні нації. Адже такі спільноти є не просто етнографічним матеріалом, з якого формувалися нації у часи середньовіччя – такі спільноти є активними учасниками процесів націєтворення. Зокрема, важливо докладніше розглянути, як ціннісні позиції окремих етнічних спільнот виступають підставою для творення національної ідентичності. Тим більше, що саме у рамках філософії комунітаризму обґрунтовувалися багато положень та ідей політики мультикультуралізму [Тейлор, 2004], яка залишається домінуючою у розвинених країнах світу – попри критику і певні обмеження у застосуванні.

Варто також більше уваги приділяти такому застосуванню свідомості при здобутті соціальної ідентичності, яка акцентує увагу на механізмах застосування уяви. В сучасних дослідженнях належно велике місце займає аналіз шляхів і механізмів націєтворення, які умовно поділяються на етнокультурні та політичні. В обох випадках докладно аналізуються механізми застосування свідомості. Водночас, досі недостатньо проаналізовано таку традицію дослідження уяви при формуванні національної ідентичності, яка пов'язана з іменами Бенедикта Андерсена [Андерсон, 2001], Етьєна Балібара [Балібар, 2006] та інших сучасних дослідників.

Недостатніми все ще залишаються звернення вітчизняних науковців при дослідженні національної ідентичності до концепту «множинна ідентичність», яке позначає співіснування різних типів соціальної самоідентифікації індивідів. Це передбачає, зокрема, неконфліктне співіснування національної та наднаціональних типів ідентичності. Тим самим космополітизм, який частково заміняє собою національну культурну ідентичність у сучасному суспільстві, може також розвиватися, не витісняючи таку ідентичність повністю. Крім того, вторинність за доби глобалізації генетичних механізмів відтворення культурної ідентичності (передусім як ідентичності етнокультурної) не означатиме їхньої рудиментарності. Хоча можна цілком погодитися, що такі генетичні механізми нині все більше потрапляють під загрозу розпорошення, ослаблення і відмирання на рівні етнічних спільнот.

Яскравий приклад успішності застосування концепту множинної ідентичності являє собою Європейський союз. Тривалий час практика соціальних ідентифікацій, які стосувалися проблеми належності до Європи, відбувалася стихійно, з іншого боку, теоретичні дослідження виявлялися критично залежними від належності їхніх авторів до певної (але лише однієї з багатьох) з європейських традицій, що зумовлювало не лише ціннісну і методологічну, але й нерідко культурну і політичну ангажованість таких дослідників. Завдяки пріоритетному зверненню до методологічного аспекту розгляду проблеми самовизначення Європейської спільноти не лише можна досягати, на наш погляд, оптимальної теоретичної позиції дослідження цієї проблеми, але й значною мірою

зняти гостроту проблеми узгодження і практичного застосування різних наявних методологічних традицій.

При вирішенні проблеми узгодження різних рівнів ідентичності в структурі множинної ідентичності методологічно коректним буде звертатися до наших напрацьованих щодо вибіркового взаємозв'язку ціннісних і функціональних характеристик розвитку соціальних спільнот та суспільств [Бойченко, 2011]. У їхній основі лежить ідея про те, що взаємодія різних соціальних спільнот і суспільств на функціональному рівні критично залежить від сумісності їхніх ціннісних систем. Соціальні цінності народжуються у спільному соціальному досвіді і закріплюються у конкретних стійких комунікативних спільнотах, які стають основою для формування більш загальних соціальних утворень на надають ціннісну основу функціонуванню різних соціальних інститутів, у тому числі і держави.

Соціальні цінності постають важливим елементом забезпечення інтеграції суспільств, і передусім – на рівні формування спільного культурного простору, у якому відбувається культурна комунікація і який забезпечує легітимацию як окремих соціальних інститутів, так і окремих соціальних норм. Національна ідентичність завжди постає як соціальний конструкт, у якому успадковані елементи (національна традиція, мова, спільна територія, національний характер, національний менталітет, національна пам'ять тощо) відіграють більшу або меншу роль, але ніколи вони не можуть бути або ж абсолютно елімінованими, або ж витіснити собою набуті елементи (новий спільний досвід націєтворення, розвиток мови, внутрішню диференціацію нації, культурну діаспору, національні культурні та інші домагання, проєктивність національного розвитку загалом).

Конкретика питань імплементації глобальної справедливості як певної цінності, таким чином, більшою мірою з'ясовується і вирішується все ще на національному рівні кожної окремої країни. Лише у такий спосіб універсальні вимоги глобальної справедливості «зверху» знаходять своє узгодження з практиками генералізації розмаїтих ціннісних систем різних локальних спільнот «знизу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Андерсон Б. *Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму* / пер. з англ. В. Морозова. 2 вид., перероб. Київ: Критика, 2001. 272 с.
- Балібар Е. *Ми, громадяни Європи? Кордони, держава, народ* / пер. з фр. А. Рєпи. Київ: Курс, 2006. 354 с.
- Бойченко М. І. *Системний підхід у соціальному пізнанні: ціннісні та функціональні аспекти. Монографія*. Київ: ПРОМІНЬ, 2011. 320 с.
- Вебер М. *Господарство і суспільство* / пер. з нім. М. Кушнір. Київ: Всесвіт, 2012. 1112 с.
- Габермас Ю. *Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорії громадянське суспільство* / пер. з нім. А. Онішко. Львів: Літопис, 2000. 319 с.
- Габермас Ю. *Теорія комунікативної дії. Том 1. Раціональність дії та суспільна раціоналізація* / пер. з нім. К. Поліщук; наук. ред. Б. Поляруш. Львів: Астролябія, 2010. 520 с.
- Дюркгайм Е. *Первісні форми релігійного життя. Тотемна система в Австралії* / пер. з франц. Г. Філіпчука та З. Борисик. Київ: Юніверс, 2002. 423 с.
- Зіммель Г. *Філософія грошей* / пер. з нім. В. Зінченко, В. Терлецький, І. Андрущенко. Київ: Промінь, 2010. 504 с.
- Норт Д. *Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки* / пер. з англ. І. Дзюб. Київ: Основи, 2000. 198 с.
- Парсонс Т. *Соціальна структура і особистість* / пер. з англ. В. Верлоки та В. Кебуладзе. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 338 с.
- Патнем Р. Д., Леонарді Р., Нанетті Р. Й. *Творення демократії. Традиції громадянської активності в сучасній Італії* / пер. з англ. В. Ющенко. Київ: Основи, 2001. 302 с.
- Тейлор Ч. *Мультикультуралізм і «політика визнання»* / пер. з англ. Київ: Альтерпрес, 2004. 172 с.

Фергюсон, Ніл. *Площі та вежі. Соціальні зв'язки від масонів до фейсбуку* / пер. з англ. Катерина Діса. Київ: Наш Формат, 2018. 376 с.

Eisenstadt S. N. *Revolution and the Transformation of Societies: A Comparative Study of Civilizations*. New York: The Free Press, 1978. 348 p.

Lockwood D. Social Integration and System Integration. G. Zollschan and W. Hirsch (eds.), *Explorations in Social Change*. Boston: Houghton Mifflin, 1964. Pp. 244-257.

Luhmann N. *Grundrechte als Institution. Ein Beitrag zur politischen Soziologie*. Berlin: Duncker und Humblot, 1975. 223 S.

Malinowski B. Death and the Reintegration of the group. *Magic, Science and Religion and Other Essays*. Selected, and with an Introduction by R. Redfield. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1948. Pp. 29-35.

Moore B. Jr. *Injustice: The Social Bases of Obedience and Revolt*. White Plains, New York: M.E. Sharpe, 1978. 560.

Parsons T. *Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers*. New York: McGraw Hill 1937, 775 p.

Petrović D. Cancel Culture as A Hybrid Pattern Of Postmodern Sociability. *KULTURA POLISA*. 2021. 18(46), 169–181. <https://doi.org/10.51738/Kpolisa2021.18.3r.2.06>

Spencer H. *Social Statics*. London: John Chapman 1851. 476 p.

Бойченко Михайло Іванович

доктор філософських наук, професор, кафедра теоретичної і практичної філософії Київський національний університет імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, Київ, 01601

E-mail: boichenko.m@knu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1404-180X>

Стаття надійшла до редакції: 20.09.2022

Схвалено до друку: 20.11.2022

SEARCH FOR GLOBAL JUSTICE IN A MULTICULTURAL SOCIETY (PHILOSOPHICAL CONCEPTUALIZATION)

Boichenko Mykhailo I.

D.Sc. in Philosophy, leading researcher,

Professor of the Department of theoretical and practical philosophy

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

60, str. Volodymyrska, 01601, Kyiv, Ukraine

E-mail: boichenko.m@knu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1404-180X>.

ABSTRACT

The potential of social philosophy as an explanatory tool for the processes of searching for global justice is considered. It was determined that the study of global justice provides not only a conceptual framework for understanding local issues of justice, but also enables a successful practical solution to these issues, since global justice in modern society becomes more effective than local justice. An example of this can be the support of Ukraine by the world's leading democracies in its opposition to the armed aggression of the Russian Federation, which dominates Ukraine in terms of economic, military and informational resources. The multiculturalism of modern societies is considered as a result of the intensification of international social communication. An essential relationship between the institutional and sociocultural components of social communication has been revealed: sociocultural changes acquire their institutional consolidation, and are also often the result of institutional transformations. Global justice is considered not only as an activity in accordance with certain social norms, but also as an affirmation of certain social values. The subject of global justice can be considered an unlimited communicative community, but such an approach requires taking into account a number of theoretical and practical caveats. Specific forms of

universalization of social values are considered as those that are achieved due to the procedure of generalization of particular values of local social communities. As an example of such generalization, the task of forming national identity is considered. The formation of each social community is proposed to be analyzed in the unity of the processes of horizontal and vertical social integration.

Keywords: *global justice, multicultural society, multiculturalism, social values, social norms, universalism, particularism, social communities, national identity.*

REFERENCES

- Anderson, B. (2001). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* / trans. from English by V. Morozov. 2 ed., revision. Kyiv: Krytyka. (In Ukrainian).
- Balibar, E. (2006). *We, the People of Europe?: Reflections on Transnational Citizenship* / trans. from Fr. By A. Riepa. Kyiv: Kurs. (In Ukrainian).
- Boychenko, M. I. (2011). *System Approach in Social Cognition: Value and Functional Aspects. Monograph.* Kyiv: PROMIN. (In Ukrainian).
- Durkheim, E. (2002). *Elementary Forms of Religious Life. Totemism in Australia* / trans. from French by H. Filipchuk and Z. Borysyk. Kyiv: Universe. (In Ukrainian).
- Eisenstadt, S. N. (1978). *Revolution and the Transformation of Societies: A Comparative Study of Civilizations.* New York: The Free Press.
- Ferguson, N. (2018). *The Square and the Towers: Networks and Power, from the Freemasons to Facebook* / trans. from English by Kateryna Disa. Kyiv: Nash Format. (In Ukrainian).
- Habermas, J. (2000). *Structural transformations in the sphere of openness: Study of the civil society category* / trans. from German by A. Onishko. Lviv: Lytopis. (In Ukrainian).
- Habermas, J. (2010). *Theory of communicative action. Volume 1. Rationality of action and social rationalization* / trans. from German by K. Polishchuk; of science ed. B. Polyarush. Lviv: Astrolabia. (In Ukrainian).
- Lockwood, D. (1964). Social Integration and System Integration. G. Zollschan and W. Hirsch (eds.), *Explorations in Social Change.* Boston: Houghton Mifflin, 244-257.
- Luhmann, N. (1975). *Grundrechte als Institution. Ein Beitrag zur politischen Soziologie.* Berlin: Duncker und Humblot.
- Malinowski, B. (1948). Death and the Reintegration of the group. *Magic, Science and Religion and Other Essays.* Selected, and with an Introduction by R. Redfield. Glencoe, Illinois: The Free Press. Pp. 29-35.
- Moore, B. Jr. (1978). *Injustice: The Social Bases of Obedience and Revolt.* White Plains, New York: M.E. Sharpe.
- North, D. (2000). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance* / trans. from English by I. Dzyub. Kyiv: Osnovy. (In Ukrainian).
- Parsons, T. (2011). *Social Structure and Personality* / trans. from English by V. Verloka and V. Kebuladze. Kyiv: DUKH i LITERA. (In Ukrainian).
- Parsons, T. (1937). *Structure of Social Action: A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers.* New York: McGraw Hill.
- Petrović, D. (2021). Cancel Culture as A Hybrid Pattern Of Postmodern Sociability. *KULTURA POLISA*, 18(46), 169–181. <https://doi.org/10.51738/Kpolisa2021.18.3r.2.06>
- Putnam, R.D., Leonardi, R., and Nanetti, R.Y. (2001). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* / trans. from English by V. Yushchenko. Kyiv: Osnovy. (In Ukrainian).
- Simmel, G. (2010). *Philosophy of Money* / trans. from German by V. Zinchenko, V. Terletsky, I. Andrushchenko. Kyiv: Promin. (In Ukrainian).
- Spencer, H. *Social Statics.* London: John Chapman 1851. 476 p.
- Taylor, C. (2004). *Multiculturalism and the "Politics of Recognition"* / trans. from English. Kyiv: Alterpress. (In Ukrainian).
- Weber, M. (2012). *Economy and Society* / trans. from German by M. Kushnir. Kyiv: Universe. (In Ukrainian).